

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ”
СТОПАНСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „ТУРИЗЪМ”

Руска Венциславова Кръстева

МЕЖДУРЕГИОНАЛНИ ОСОБЕНОСТИ НА СЕЛСКИЯ ТУРИЗЪМ

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**На дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен
„доктор” по научна специалност „Икономика и управление (туризъм)”**

**Научен ръководител:
Доц. д-р Преслав Димитров**

БЛАГОЕВГРАД - 2013 г.

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ” БЛАГОЕВГРАД
СТОПАНСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „ТУРИЗЪМ”

Руска Венциславова Кръстева

МЕЖДУРЕГИОНАЛНИ ОСОБЕНОСТИ НА СЕЛСКИЯ ТУРИЗЪМ

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**На дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен
„доктор” по научна специалност „Икономика и управление (туризъм)”**

**Научен ръководител:
Доц. д-р Преслав Димитров**

Научно жури в състав:

1.
2.
3.
4.
5.

БЛАГОЕВГРАД - 2013 г.

Дисертационният труд е обсъден и насрочен за публична защита на2013 г. от катедра „Туризм“ на Стопанския факултет при Югозападен Университет „Неофит Рилски“ – Благоевград.

Авторът на дисертационния труд е редовен докторант към същата катедра.

Дисертационният труд е в обем от 330 стандартни страници компютърно набран текст и се състои от въведение, четири глави, заключение, осем приложения и списък на използваната литература от 153 източника (от които 35 са на научни статии на български език, 14 са научни статии на гръцки език, 7 са научните статии на английски език, 33 литературни източника са посочени като монографии на български език, 19 – като монографии на гръцки език, 1 на френски език, 14 – като монографии на английски език, а 28 източника са класифицирани от автора като „документи, енциклопедии и речници“). Изследването включва 79 фигури и 31 таблици в изложението и 50 фигури и 5 таблици в осемте приложения.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на2013 г. от 11.00 часа в зала № 1 на Стопанския факултет при Югозападен Университет „Неофит Рилски“. Материалите по защитата са на разположение в отдел „Учебен“ на Стопанския факултет при Югозападен Университет „Неофит Рилски“.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Актуалност на проблематиката

Селският туризъм като отделен подсектор на туристическата индустрия се развива и се променя постоянно по отношение на своята структура. Новите пазарни тенденции, както и натрупания от страна на селскостопанските производители опит в изпълнението на проекти за развитието на селски туризъм, бизнес инициативите и инвестициите от страна на местните и държавни власти, европейските и международни институции допринасят за един много по-динамичен характер на селския туризъм в сравнение с първоначалния му етап на развитие в Гърция, 80-те и в България, респективно в началото на 90-те години на XX век.

Този вид туризъм отговаря на нуждите на съвременния човек за кратко бягство – откъсване от ежедневието, ритъм на градския живот, за контакт с природата, запознанство с конкретните културни характеристики на всеки район, за развлечение и отпочиване в местности с непроменен вид от негативните последици на масовия туризъм.

Настоящият дисертационен труд разглежда селския туризъм, като един **алтернативен – мек - устойчив вид туризъм**, който може да изиграе важна роля за развитието на селските райони, тъй като осигурява допълнителни доходи за местното население, на което доходите от традиционните за тези райони дейности не са достатъчни за посрещане на икономическите им нужди.

Изследователска теза

Основната теза, която ще бъде защитена в настоящия дисертационен труд е следната: “Междурегионалните различия в сферата на селския туризъм могат да бъдат използвани за повишаване на неговата конкурентоспособност на ниво отделен регион, респективно на ниво отделна дестинация при използването на подходящия инструментариум за квалитативна оценка и ефективно управление”.

Обект на изследване

Обект на изследване в настоящия дисертационен труд са междурегионалните особености на селския туризъм, като специфичен вид алтернативен туризъм, който се извършва в типична, характерна за съответния регион селска среда, предлага възможността на посетителите да се запознаят с начина на живот на село, селскостопанските дейности, околната среда и местната традиция при използването на наличните природни и антропогенни туристически ресурси.

Предмет на изследване

Предмет на изследване са управленските подходи, методи и инструментариум за повишаване конкурентоспособността на регионите, развиващи селски туризъм въз основа на техните отличителни характеристики и специфични особености. Приложението на тези подходи, методи и инструментариум в три отделени гранични региона като Област Благоевград в България и Регионалните единици Серес и Драма в Гърция позволява да се отчете и допълнителният ефект върху междурегионалните особености на селския туризъм, произтичащ от разликите в развитостта, структурата и функционирането на националните икономики на двете страни. Политиката на Европейския съюз за кохезионно развитие на пограничните региони също представлява фактор, който фокусира управленският интерес към дестинациите за селски туризъм от двете страни на българо-гръцката граница.

Основна цел и изследователски задачи на дисертационния труд

Основната цел на настоящия дисертационен труд е разкриването на особеностите на селския туризъм в пограничните региони - област Благоевград и регионалните единици Серес и Драма, открояване на особеностите в търсенето и предлагането и най-вече определянето на разликите и сходствата при прилагането на набор от критерии и показатели за определяне на конкурентоспособността на тези региони, както и възможностите за нейното повишаване чрез подходящи управленски решения.

Изпълнението на така поставената основна цел на дисертационния труд може да се постигне посредством решаването на следните **изследователски задачи**:

1. Да се изяснят основните характеристики и особености в развитието на селския туризъм и техните регионални проекции.
2. Да се изведат критерии и показатели за анализ и оценка на особеностите и конкурентоспособността на регионите, развиващи селски туризъм заедно със съответстващите им методи.
3. Да се разработи модел за анализ, оценка и повишаване на конкурентоспособността на туристическа дестинация от типа селски туризъм.
4. Да се предложи стратегия за повишаване на конкурентоспособността на регионите за селски туризъм чрез координиране на туристическото предлагане.
5. Да се открият рисковете при реализирането на стратегията за повишаване на конкурентоспособността на изследваните региони.

За реализирането на така поставените задачи, са изследвани посочените вече три отделни региона - Област Благоевград в България и Регионалните единици Серес и Драма в Гърция. Сравнително ниската степен на индустриализация на тези региони, близостта в структурата на техните икономики и особено потенциалът за развитие на селския туризъм са в основата на избора от изследователска гледна точка. Като в случая акцентът на изследването е преди всичко в разкриване на отношението, което проявяват т.нар. „заинтересовани страни” от развитието на селския туризъм – потребители (туристи), хотелиери, ресторантьори, представители на местните и областни власти, представителите на неправителствените организации в сферата на туризма и др.

Недопустимо би било да не се отбележи и особено положителната подкрепата от страна на публичния и частен туристически сектор и в двете страни на българо-гръцката граница за разработването на емпиричната част на дисертационния труд и интересът им към него относно възможностите за

постигане на трансгранично сътрудничество и координиране на туристическото предлагане.

Методи и методология на изследването

Изследването на междурегионалните особености на селския туризъм и управленските подходи, методи и инструментариум за повишаване конкурентоспособността на регионите, развиващи селски туризъм, се основава на използването на съответната съвкупност от подходи и методи. Приложени са процесния, аналитичния, интуитивния и системния подход., както и методите на синтеза и абстракцията, на анкетирането посредством използването анкетни карти с открити, закрити и комбинирани въпроси при използването на петстепенна скала на Ликърт, на анкетирането посредством използването на модифицирани оценъчни точкови карти по Каплан и Портър, както и методите за статистическа обработка на информацията и методите за измерването и оценката на конкурентоспособността посредством обобщени и относителни коефициенти.

Така представените подходи и методи, се подчиняват на определено вътрешно взаимодействие. Методологията на изследването, разглеждана като система от правила и норми за структурата и логическата организация на използваните методи и подходи, е насочена към постигането на ефективно и практически приложимо знание за междурегионалните особености на селския туризъм и възможностите за повишаване на конкурентоспособността на регионите, развиващи селски туризъм. Водещата роля на процесния, аналитичния и интуитивния подход при разкриването на междурегионалните особености на селския туризъм е обусловена от изследваната взаимовръзка “селски туризъм – регионални особености на туристическото тръсене – регионални особености на туристическо предлагане (разбирано и като организационни и управленски практики) – качество на предлаганите регионални туристически продукти – конкурентоспособност на ниво регион”. Същевременно, системният подход е този, който позволява тази взаимовръзка да се разглежда в контекста на цялата система на организация и функциониране на дестинаците (регионите) и взаимодействието им с пазарната среда. Методите на синтеза и абстракцията, от

своя страна, са насочени към формулиране на понятийния апарат на изследването, на управленските проблеми, които се поставят за разрешаване, както и на предлаганите решения. За получаването на необходимата емпирична информация са приложени посочените вече методи на анкетирането. А на методите за измерване и оценка на конкурентоспособността посредством абсолютни и относителни обобщени комплексни показатели за конкурентоспособност се разчита да дадат достоверна картина за нейното равнище, което да позволи да се направи подходящия избор на управленски решения.

Ограничения и трудности пред изследването

Разработването на настоящия дисертационен труд среща редица трудности от различен характер:

- Наличие на сериозни терминологични различия в теоретичните разработки за селския туризъм в България и Гърция, произтичащи от межкултурните особености и разликите в организационните и управленски практики в двете страни.
- До настоящия момент не е правено междурегионално изследване на регионалните особености и конкурентоспособността на регионите, предлагащи селски туризъм от двете страни на българо-гръцката граница и представлява определена трудност да се правят категорични сравнителни оценки във времеви план, както и заключителни такива.
- Наличието все още на определена степен на недоверие от страна на представителите на бизнеса и местните власти възможности за получаването на конкретни практически приложими управленски решения от страна на представители на академичната общност.

Настоящото изследване няма претенциите да представи всички възможни аспекти на междурегионалните особености на селския туризъм, а е потърсен преди всичко един по-прагматичен аспект от гледна точка на възможностите за икономическо развитие на Гърция и България. В изложението са уточнени редица постановки, термини и понятия, които са допълнени със собствен теоретичен анализ.

Трудностите при разработването на дисертационния труд спомагат и за открояване на насоките за бъдеща изследователска дейност. Същите могат да бъдат очертани по отношение на приложението на предлагания управленки инструментариум на ниво конкретна микродестинация за селски туризъм.

Научна новост и полезност на дисертационния труд

Това е първото по рода си изследване в трансграничния регион България-Гърция по отношение междурегионалните особености на селския туризъм и възможностите за повишаване на конкурентоспособността на регионите, развиващи селски туризъм чрез координирани усилия в областта на туристическото предлагане. То допълва и доразвива съществуващите изследвания за определени региони в страната, проведени, както от редица български (Статев, Марков, Маджарова) и гръцки учени (Лагос, Цартас, Венецанопулу), така и от редица европейски и международни консултантски организации.

Нарастващия интерес към трансграничното сътрудничество в регионите от двете страни на българо-гръцката граница придава на разработката теоретико-приложен характер. Изводите са адресирани главно към представителите на местните и областни власти и мениджърите на туристическите фирми в България и Гърция.

Обем и структура на дисертационния труд

Дисертационният труд е в обем от 333 стандартни страници компютърно набран текст и се състои от въведение, четири глави, заключение, осем приложения и списък на използваната литература от 153 източника (от които 35 са на научни статии на български език, 14 са научни статии на гръцки език, 7 са научните статии на английски език, 33 литературни източника са посочени като монографии на български език, 19 – като монографии на гръцки език, 1 на френски език, 14 – като монографии на английски език, а 28 източника са класифицирани от автора като „документи, енциклопедии и речници”). Изследването включва 79 фигури и 31 таблици в изложението и 50 фигури и 5 таблици в осемте приложения. Съдържанието е представено в следната последователност:

Въведение

Глава Първа: Характерологични особености на селския туризъм

1. Същност на селския туризъм като стопанска дейност
2. Типология на селския туризъм
3. Заинтересовани страни от развитието на селския туризъм

Глава Втора: Методологически въпроси на анализа и оценката на междурегионалните особености на селския туризъм

1. Критерии и показатели за анализ и оценка на регионалните различия и конкурентоспособност
2. Методи за анализ и оценка на регионалните различия и конкурентоспособност
3. Модел за анализ, оценка и повишаване на конкурентоспособността на отделните региони и туристически дестинации

Глава Трета: Селският туризъм в регионите по поречието на реките Струма и Места в България и Гърция

1. Еволюция на селския туризъм в България и Гърция
2. Ресурсна обезпеченост на селския туризъм по поречието на реките Струма и Места
3. Специфични особености в предлагането селския туризъм по поречието на реките Струма и Места
4. Специфични особености на търсенето на селския туризъм по поречието на реките Струма и Места

Глава Четвърта: Осигуряване на условия за повишаване на конкурентоспособността и интегрираното развитие на селския туризъм

1. Анализ и оценка на конкурентоспособността на регионите по поречието на реките Струма и Места в България и Гърция
2. Стратегия за повишаване на конкурентоспособността чрез координиране на туристическото предлагане
3. Възможни рискове за реализиране на стратегията за повишаване на конкурентоспособността на регионите, предлагащи селски туризъм

Заключение

Използвана литература

Приложения

Приложение №1

Приложение №2

Приложение №3

Приложение №4

Приложение №5

Приложение №6

Приложение №7

Приложение №8

II. ОСНОВНО СЪДЪРЖАНИЕ

Глава първа: „Характерологични особености на селския туризъм,,

В първа глава на дисертационния труд е представено **възникването и еволюцията на селския туризъм** като икономически феномен. **Дефиниран е понятийния апарат на селския туризъм** и е разкрита **типологията на селския туризъм**. Изложени са също така **заинтересованите страни от развитието на селския туризъм, чрез модел на взаимодействието.**

Във точка 1 „Същност на селския туризъм като стопанска дейност,, в подточка 1 е направен опит за представяне на възникването и еволюцията на селския туризъм като икономически феномен, който се появява през втората половина на 18-ти век в Англия и Европа, и се определя като социално явление за оползотворяване на свободното време. Дотогава селските райони се използват за рекреативни дейности, като- напр. лов, което е било основно привилегия на аристокрацията и другите заможни слоеве на населението.

През първите десетилетия на 18-ти век, една от основните цели при възпитанието на синовете на английската аристокрация е създаването на т.нар. „делови джентълмени“. Образованието им в тази насока задължително е завършвало с пътешествие (т. нар. „голяма обиколка“ – от англ. “grand tour”) , по време на което младите представители на английската аристокрация трябва да прекарват и част от свободното си време в провинциални селски имения, където да се запознаят от близо със селския начин на живот или така наречената „пасторална действителност“. В последните десетилетия на 18-ти век пътуването за удоволствие до провинцията се утвърждава в Европа като социална практика сред заможните кръгове на обществото. Същевременно, пътуванията за удоволствие на буржоазията по това време са предимно с цел разглеждане на природни, културни и исторически забележителности.

През 19-ти век в Западна Европа градските промишлени центрове поглъщат голяма част от селското население като работна ръка. Степента на миграция на хора от селски към градски области с развита промишленост е голяма. През свободните дни тези, които имат възможност се връщат по родните си места, за да се включат в обработването на реколтата и по този начин да помогнат на своите

близки. Така постепенно тези пътувания стават традиция и по-късно градските работници започват да се завръщат по родните места и с цел отдих и почивка.

Едва през 1863 г. Томас Кук създава първото организирано пътуване до селските райони на Швейцария.

През 1920 година курортните селища Wengen и Grindelwald (Швейцария) вече се превръщат в известни летни дестинации за селски туризъм. Подобно развитие на селският туризъм се наблюдава в определени райони на Англия (т.нар. езерен район), Шотландия (високопланинската ѝ част) и Америка (най-вече в Нова Англия, Пенсилвания и Кънектикът).

През 20-ти век селският туризъм придобива още по-голяма популярност и масовост. Дейности като риболов, колоездене, пешеходни преходи стават много модерни и търсенето по отношение на местата, които предлагат такива услуги нараства. Селският туризъм се развива по-систематизирано след Втората световна война. Поради масовото навлизане на автомобила в домакинствата, селските райони стават по-лесно достъпни.

След 1970 г. обаче в търсенето на селски туризъм се наблюдава определена тенденция на намаляване, поради започналия разцвет на масовия морски и планински туризъм.

След началото на световната финансова и икономическа криза е налице тенденция към завръщане на голям брой хора към селския начин на живот и традиционните селско-стопански производства, особено за населените места в близост до големите градски центрове.

Във точка 1 „Същност на селския туризъм като стопанска дейност,, в подточка 2 е направен опит за дефиниране на понятийния апарат на селския туризъм, като са отчетени националните особености в използваната терминология в САЩ, Обединеното кралство, Франция и Гърция и в Европейския съюз като цяло. Дефинициите са класифицирани по отношение на територия обхват, извършени дейности, компоненти на туристическия продукт (предлаганите видове услуги), организираните дейности, положителните ефекти на селския туризъм в регионите, в които се развива и практикува и накрая се предсатвят смесените дефиниции, обхващащи всички по-горе изброени видове. **Българската**

асоциация за алтернативен туризъм (БААТ) разглежда селския туризъм като „престой в селска среда, осъществяване на контакт с домакините и достъп до стопанството им.” **Гръцкият център за селски туризъм (ЕААКА)** определя селския туризъм като „паралелното развитие на дейности, които насърчават социалното и икономическото съживяване на селските райони, с подкрепата на местното селскостопанско производство, търговията, умерения и малък мащаб на туристически услуги и подобряването на културното и природно богатство на всеки регион”. **Според Европейска общност, понастоящем ЕС** селският туризъм е комплексна, широкообхватна дейност. Той е много повече от агротуризма, макар че включва в себе си и елементи на селскостопански дейности. В неговият обхват попадат още ваканционни дейности по интереси и екотуризм, пешеходни разходки, катерене и колоездене, приключенски, спортен и здравен туризъм, лов и риболов, образователни пътувания, църковен туризъм и в някои случаи и етнически туризъм.

За целите на настоящата разработка може да се приеме следната дефиниция, която в известна степен доразвива и разширява понятието „селски туризъм”, както следва: Селският туризъм е специфичен вид алтернативен туризъм, който се развива в селските райони, запазил е автентичността, традицията и бита, характерни за селския начин на живот на местните общности и успешно съчетава в себе си използването на наличните природни и антропогенни туристически ресурси в това число културно-историческото наследство и развиваните на място селскостопански дейности, предлагайки отход и развлечение по начин, който удовлетворява личните потребности на всеки турист и допринася за икономическото развитие на региона.

Във втора точка “Типология на селския туризъм” е разкрита типологията на селския туризъм, като са изведени **три основни и най-често срещани критерии**, по които биха могли да бъдат разграничени отделните видове селски туризъм: (i) **формата на провеждането (организацията) на почивката**, като съвкупност от предлагани услуги и дейности, в които се включват туристите, (ii) **местата за настаняване и средствата за подслон**, в които отседат туристите, желаещи да практикуват селски туризъм, (iii) **потребностите**, които се задоволяват

със съответните видове продукти на селския туризъм. Въз основа на първия критерии **„формата на провеждането (организацията) на почивката, като съвкупност от предлагани услуги и дейности,,** според М. Логотетис (Λογοθέτης Μ., 1988), могат да бъдат разграничени следните основни видове селски туризъм:

1. **Несмесен, чист селски туризъм**, където туристите като главна цел на своя отдых се занимават със селскостопански дейности, основно във фермата (участие в жътва, сеитба, животни, пчеларство), като много често практикуват и допълнителни дейности като плуване в разположени в близост водоеми, риболов, конна езда, алпинизъм и др.
2. **Комплексен селски туризъм**, при който туристите съчетават практикуването на селски туризъм с други основни дейности, свързани с личните им потребности (укрепване на здравето, практикуването на определени видове спорт, религия и т.н.), които правят по-специфичен селският туризъм, практикуван в отделните селски райони. Тук участието в селскостопанските дейности е по-ограничено и поставено на по-заден план в сравнение с предходния вид туризъм.

Според втория критерии **„места за настаняване и средства за подслон,,** и за целите на настоящия труд е използвана класификацията на местата за настаняване и средствата за подслон за селския туризъм предложени от Шарплей (Sharpley, 1997), които ги подразделя на:

1. Селски къщи и ферми

Селските къщи и ферми са първата форма на местата за настаняване¹ в селските райони, използвана от туристите. Става въпрос за семейни фирми, чрез които собствениците предлагат стаи и апартаменти в същата сграда, в която те живеят или в отделни селски къщи в близост до фермата. Тенденциите в световния туризъм изискват качество на услугите и професионален подход. Според дефиницията, формулирана от Световната туристическа организация към ООН, **качество** в туризма означава „задоволяване на всички законосъобразни изисквания

¹Според закона за туризма член 3 ал.3 средствата за подслон са „хотели, мотели, вилни и туристически селища”. Местата за настаняване (изм.-ДВ, бр. 98 от 14.12.2010 г., в сила от 1.01.2011 г.) са „пансиони, почивни станции, семейни хотели, самостоятелни стаи, вили, къщи, бунгала и къмпинги”. И средствата са подслон и местата за настаняване са част от туристическите обекти в България.

и очаквания на клиента на определена и приемлива цена, при едновременно спазване на изискванията по качеството относно безопасност, хигиена и достъпност на туристическите услуги и хармония на човешката и природна среда”². Това определение обобщава изискванията за нивото на базата, като една от основните предпоставки е традиционната селска атмосфера в стаите на селските къщи и ферми да бъде автентична.

2. Традиционни хотели (наречени „ксенонас“ в Гърция)

Традиционните хотели се намират обикновено в традиционни селища в планинските райони.

3. Горски селища за развитие на селски туризъм

Горските селища, както посочва Шарплей (Sharpley, 1997)³, са разположени обикновено в склоновете на планината и се състоят от помещения или сгради (къщи, ресторант, спортни съоръжения и др.) построени специално за прием на туристи. В сградите следва да доминират дървения материал и интересната архитектура и интериора, който отговаря на местните традиции в това отношение. Горските селища по принцип се планират и изграждат в такова местоположение, че да могат да послужат на посетителите им като базов лагер за развитие на посещението им в съответния селски регион.

Третия критерии **„потребностите, които се задоволяват със съответните видове продукти на селския туризъм,,** се разглежда от страна на компонента **„храна,,** като акцентът пада върху цубекта ,който я приготвя.

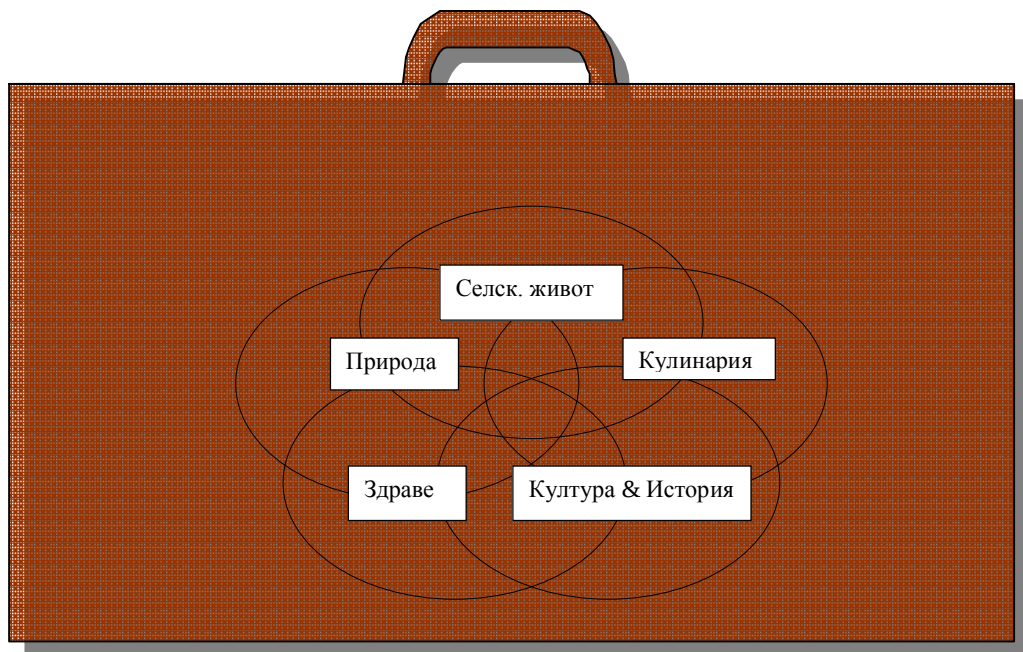
Като се имат предвид така представените класификации на видовете селски туризъм и направения анализ по компонентите на продукта на селския туризъм, могат да бъдат открити следните по специфични насоки на селския туризъм, характерни за пограничните региони на Гърция и България и по-специално тези по поречието на реките Места и Струма:

1. Селски туризъм, акцентиращ върху дейностите свързани с природата

²Шикорска Гр., Кайшчак В., (2001): Селската туристическа квартира, изд. Агенция за регионално развитие и център за бизнес и информация, Велинград, стр. 11.

³Sharpley R. & J. (1997): *Rural Tourism - An Introduction*, International Thomson Business Press, London, pp. 81-82.

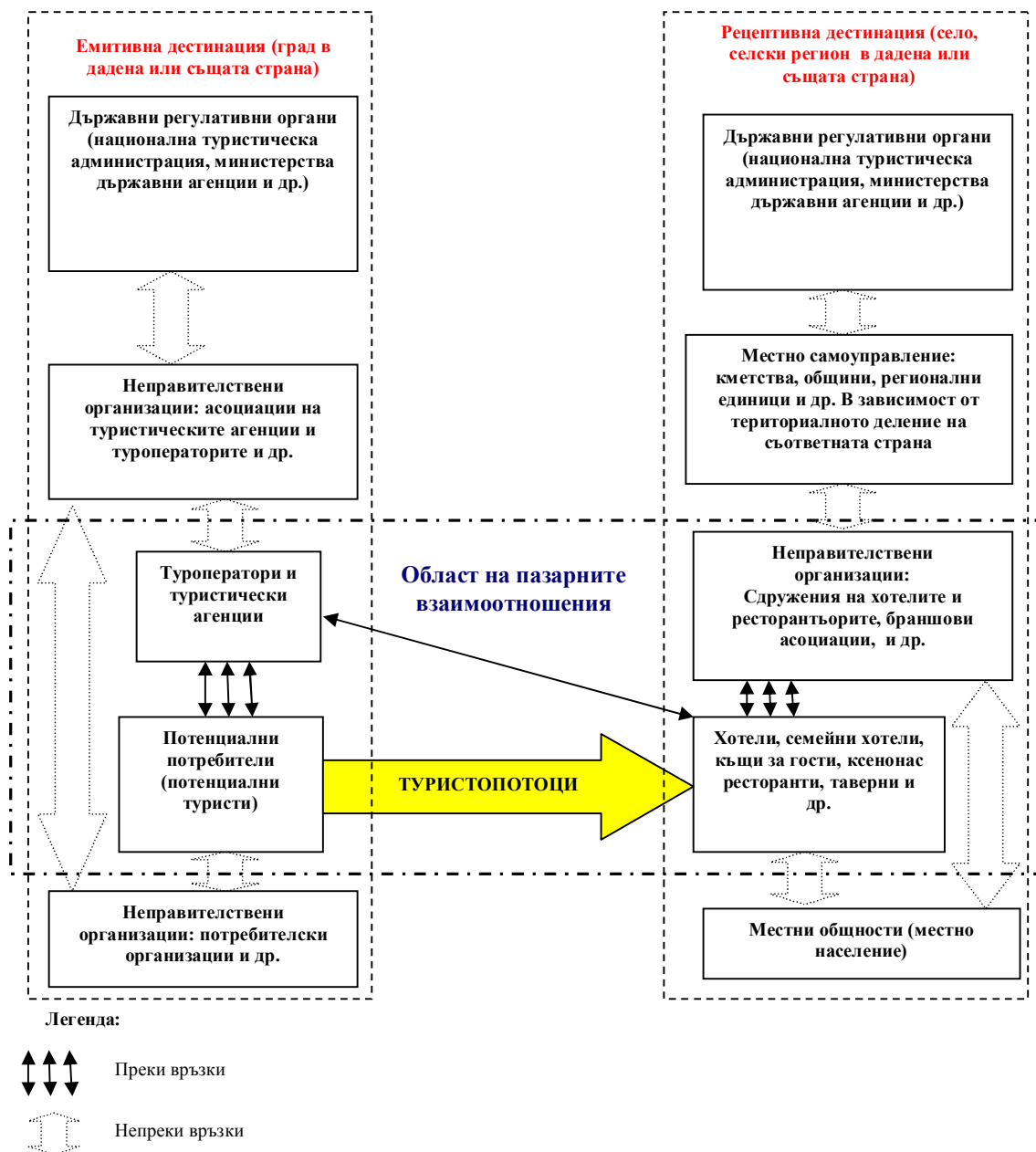
1. Селски туризъм, акцентиращ върху дейностите свързани с културата, историята и религията
2. Селски туризъм, акцентиращ върху дейностите свързани с здравето
3. Селски туризъм, акцентиращ върху дейностите свързани със селскостопанския живот
4. Селски туризъм, акцентиращ върху дейностите свързани с кулинарията

Фиг. 1.1: Взаимозависимост и взаимодействие на петте насоки на селския туризъм

Източник: Кръстева Р. (2011 г.)

В точка трета – „Заинтересовани страни от развитието на селския туризъм,, е представен в детайли модел на взаимодействието (Фиг. 13, стр. 40) между пряко и непряко ангажираните в процеса на развитието и функционирането на селския туризъм лица и организации. Моделът на взаимодействие разглежда заинтересованите страни през призмата на три основни направления, а именно: от гледна точка на пазарните взаимоотношения и от гледна точка на емитивните и рецептивни дестинации.

Фиг. 1.2 Модел на взаимодействието между заинтересованите страни в селския туризъм

Източник: Кръстева, Р., (2012 г.)

Според **пазарните взаимоотношения** на първо място могат да се обособят като заинтересовани страни потенциалните потребители, които взаимодействат с местното население и на второ място – туроператорите и туристическите агенции, които от своя страна си взаимодействат с местните предприемачи в сферата на селския туризъм (хотели, семейни хотели, къщи за гости, ксенонас, ресторанти, таверни и др.).

В обхвата и на двете направления попадат редица държавни регулативни органи (национална туристическа администрация, министерства, държавни агенции и др.). По отношение на **емтивната дестинация** същите тези държавни институции се намират във взаимоотношения с такива участници в модела като неправителствени организации: асоциации на туристическите агенции, туроператорите и др. В **рецептивна дестинация** държавните регулативни органи (национална туристическа администрация, министерства държавни агенции и др.) от своя страна се намират в опосредствани връзки с органите на местното самоуправление: кметства, общини, регионални единици и др., както и с неправителствените организации и в частност сдружения на хотелите и ресторантьорите, браншови асоциации, и др.

Сътрудничеството между участващите в модела лица, организации и институции, показано чрез преките и непреки връзки, допринася за по-добрата информираност на обществото и за по-оптимални решения. Ангажирането на държавната власт, местното самоуправление, гражданските сдружения и неправителствените организации могат да доведат до по-добра синхронизация и взаимодействие между всички заинтересовани страни с оглед създаването на оптимална среда за развитие на селския туризъм.

Разработването на модел за развитието на селския туризъм в пограничните райони на България и Гърция е решаващ фактор за преодоляването на безработицата, миграционния процес и намаляването на разликата между развитите и неразвити региони в Европейския съюз.

Глава Втора: „Методологически въпроси на анализа и оценката на междурегионалните особености на селския туризъм,,

В глава Втора на дисертационния труд са представени критериите, показателите, както и методите и модела за анализ и оценка на регионалните различия и конкурентоспособност на регионите, предлагащи селски туризъм.

В точка 1 „Критерии и показатели за анализ и оценка на регионалните различия и конкурентоспособност,, са изложени различни набори от критерии и показатели за анализ и оценка на регионалните различия и конкурентоспособността на регионите, предлагащи селски туризъм. Важно е да се отбележи, че оценката на конкурентоспособността на селските региони и на регионалните различия в пазарни условия в България е обект на изследване още от средата на 90-те години на XX век. Предметът на тези изследвания е насочен преди всичко към оценка на инвестиционната пригодност на съответните селски региони за реализирането правителствено-финансирани проекти в областта на подобряване на една или няколко характеристики на развиваните селскостопански дейности.

Преставените критерии и показатели за анализ и оценка, са предложени от японските консултантски фирми „Саню консалтънтс” и „Дайуа Инститют ъф Рисърч” (1996 г.), от И. Марков и В. Статев (2006 г.), от научно-изследователската фондация „Сигма Блеизър” (2004 г.) и проф. М. Рибов (2010 г.). **За нуждите на настоящия дисертационен труд се използва система от критерии и показатели за анализ и оценка разработена от проф. д-р. М. Рибов модифицирана и допълнена, така че да отразява по-пълно обективната реалност в съответните региони на селския туризъм в България и Гърция.**

Таблица 2.1: Критерии за анализ и оценка на туристическата дестинация за селски туризъм

№	Критерии
1.	Туристическа инфраструктура
2.	Туристическа суперструктура
3.	Номенклатура и асортимент на предлагания туристически продукт в региона

4.	Изграден устойчив образ на региона като дестинацията за селски туризъм
5.	Качество на пребиваването (на потребявания туристически продукт)
6.	Цена на туристическия продукт
7.	Обезпеченост с природни туристически ресурси
8.	Обезпеченост с антропогенни туристически ресурси
9.	Състояние и развитие на интелектуалния капитал
10.	Подкрепа за развитие на селския туризъм от страна на публичната администрация в регионите
11.	Развитие на веригата на предлагането
12.	Осигуреност на туристическото развитие със стратегически и планови документи

Всеки един от разглежданите критерии, както и прилежащата му съвкупност от показатели е представен в дълбочина по отношение обхвата им и начина на изчисляване на конкретната му стойност в цифрово изражение.

В точка 2 „Методи за анализ и оценка на регионалните различия и конкурентоспособност„ са разгледани методите за анализ и оценка на регионалните различия и конкурентоспособността на регионите, предлагащи селски туризъм. Изведени са също така формули за изчисляване на комплексния обобщен показател за конкурентоспособност и за изчисляване на относителните комплексни показатели за регионите, развиващи селски туризъм.

(2.1)

$$CIC = (W_1 I_{TI} + W_2 I_{TS} + W_3 I_{NA} + W_4 I_{SIM} + W_5 I_Q + W_6 I_P + W_7 I_{ANR} + W_8 I_{AAR} + \\ + W_9 I_{SDIC} + W_{10} I_{SPA} + W_{11} I_{SCD} + W_{12} I_{ASPD})$$

Където, CIC е комплексният обобщен показател за конкурентоспособността на разглежданите региони, развиващи селски туризъм; I_{TI} – комплексен групов показател за инфраструктурата на оценяваната туристическа дестинация; I_{TS} – комплексен групов показател за суперструктурата на оценяваната туристическа дестинация; I_{NA} – комплексен групов показател за номенклатурата и асортимента

на предлаганите туристически продукти в оценяваната туристическа дестинация; I_{SIM} – комплексен групов показател за изграден устойчив образ на оценяваната туристическа дестинация; I_Q – комплексен групов показател за качество на пребиваването на оценяваната туристическа дестинация; I_P – комплексен групов показател за качество на пребиваването на оценяваната туристическа дестинация; I_{ANR} – комплексен групов показател за обезпечеността с природните туристически ресурси на оценяваната туристическа дестинация; I_{AAR} – комплексен групов показател за обезпечеността с антропогенните туристически ресурси на оценяваната туристическа дестинация; I_{SDIC} – комплексен групов показател за състоянието и развитието на интелектуалния капитал на организациите в разглеждания селски регион; I_{SPA} – комплексен групов показател за подкрепата за развитието селския туризъм от страна на публичната администрация; I_{SCD} – комплексен групов показател за развитието на веригата на предлагането; I_{ASPD} – комплексен групов показател за осигуреност на туристическото развитие със стратегически планови документи в разглеждания селски регион.

За изчисляване на относителните обобщени коефициенти за конкурентоспособност, които имат за цел да съпоставят конкурентоспособността на отделните региони един спрямо друг, може да се отбележи, че те се изчисляват по формулата:

$$(2.2) \quad R_{cic} = \frac{CIC_e}{CIC_b},$$

Където, R_{CIC} - представлява относителен обобщен коефициент на конкурентоспособност на съответния оценяван регион, предлагащ селски туризъм; CIC_e - представлява комплексния обобщен показател за конкурентоспособност на оценявания регион, предлагащ селски туризъм; CIC_b - представлява комплексния обобщен показател за конкурентоспособност на базовия регион за селски туризъм, спрямо който се извършва относителната оценка.

Когато стойността на относителният обобщен комплексен показател за конкурентоспособност е по-голям от 1, то оценяваният регион за селски туризъм е по-конкурентоспособен в сравнение с базовия регион. И обратното, когато относителният обобщен комплексен показател за конкурентоспособност е по-малък от 1, то оценяваният регион е по-малко конкурентоспособен от базовия регион.

В допълнение са представени пояснения и за използваните в дисертационния труд методи на SWOT анализа и на различните по вид анкетни проучвания. Що се касае до често срещаният проблем за репрезентативността на провежданите анкетни проучвания, може да се отбележи, че големината на извадката от анкетирани лица се определя по една от следните формули⁴:

$$(2.3) \quad n = \frac{z^2 \cdot \sigma^2}{e^2} ,$$

където: n = големината на извадката; z = стойността от стандартната нормална таблица отразяваща нивото на доверие; σ = стандартното отклонение на населението; e = максималната допустима грешка.

$$(2.4) \quad n = \frac{z^2 \cdot p(1-p)}{e^2} ,$$

където: n = големината на извадката; z = стойността от стандартната нормална таблица отразяваща нивото на доверие; p = пропорцията на населението; e = максималната допустима грешка.

От своя страна големината на максимално допустимата грешка при съответния обем на извадката се определя по формулите (2.5) и (2.6)⁵:

$$(2.5) \quad e = z \frac{\sigma}{\sqrt{n}} ,$$

където: n = големината на извадката; z = стойността от стандартната нормална таблица отразяваща нивото на доверие; σ = стандартното отклонение на населението; e = максималната допустима грешка.

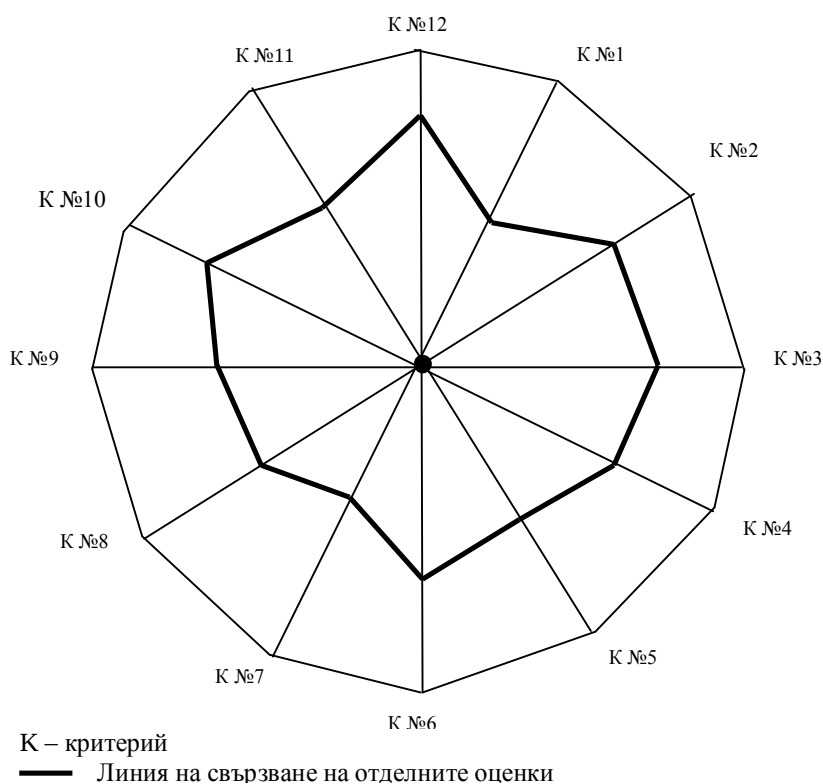
⁴ John E. Hanke, Arthur G. Reitsch, (1994): Understanding Business Statistics, Irwin, Homewood IL, Boston MA, p.251, 254.

⁵ John E. Hanke, Arthur G. Reitsch, (1994): Understanding Business Statistics, Irwin, Homewood IL, Boston MA, p. 252, 254.

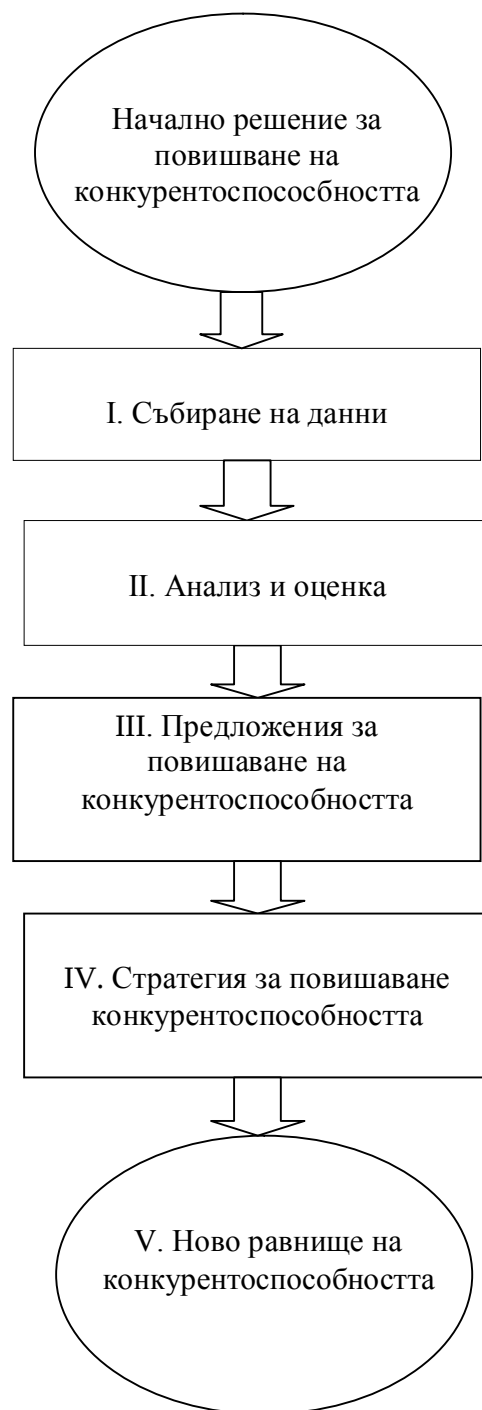
$$(2.6) \quad e = z \sqrt{\frac{p(1-p)}{n}},$$

където: n = големината на извадката; z = стойността от стандартната нормална таблица отразяваща нивото на доверие; p = пропорцията на населението; e = максималната допустима грешка.

В точка 3 „Модел за анализ, оценка и повишаване на конкурентоспособността на отделните региони и туристически дестинации,, е представен модел за анализ, оценка и повишаване на конкурентоспособността на отделните региони и туристически дестинации (Фиг. 2.2). За по добра визуализация на резултатите, постигнати на етап „Анализ и оценка” е използван и дванайсет фасетен „диамант на развитие” представляващ по същество 12-лъчева радиална графика.

Фиг. 2.1: Примерен вид на дванадесет-фасетен диамант на развитието за визуализиране конкурентоспособността на регионите, предлагащи селски туризъм
Източник: Кръстева, Р., (2011 г.)

Фигура 2.2: Модел за анализ, оценка и повишаване на конкурентоспособността на туристическа дестинация от типа селски туризъм при адаптирано използване на методологията на проф. д-р М. Рибов

Източник: Кръстева, Р., (2011 г.)

Представеният в настоящата точка модел за анализ, оценка и повишаване на конкурентоспособността на дестинацията за селски туризъм (Фиг. 2.2) е съставен от пет отделни самостоятелни етапи:

- (i) Събиране на данни
- (ii) Анализ и оценка
- (iii) Предложения за повишаване на конкурентоспособността
- (iv) Стратегия за повишаване конкурентоспособността
- (v) Постигане на ново равнище на конкурентоспособност.

Събирането на необходимите данни и изходна информация е осъществено посредством използването на описания в предходната точка анкетен метод с използването на пряка анкета с открити, закрити и смесени въпроси.

Анализът и оценката на отделните региони за селски туризъм е извършена чрез използването на оценъчни точкови катри, резултатите от които са представени в обобщаващи оценъчни таблици, които показват етапността в изчислението на обобщените комплексни показатели за конкурентоспособност.

По отношение на етап III в модела за оценка, анализ и повишаване конкурентоспособността, а именно „Предложения за повишаване на конкурентоспособността, то те могат да бъдат направени по отношение, както на съответните организации, отговарящи за управлението на съответната туристическа дестинация, така и по отношение на отделните заинтересовани страни от развитието на селския туризъм, разгледани в т.3 от Първа глава на настоящия дисертационен труд.

В Глава Трета: „Селският туризъм в регионите по поречието на реките Струма и Места в България и Гърция,“ е представена еволюцията на селския туризъм в България и Гърция. Разкрити са ресурсните особености на разглежданите три региона за селски туризъм – област Благоевград и регионалните единици Серес и Драма. Изложени са също така структурата и характеристиките на туристическото предлагане и туристическото търсене, както и резултатите от специално проведено анкетно проучване сред представители на туристическата индустрия в сферата на селския туризъм в изследваните региони.

В точка първа „Еволюция на селския туризъм в България и Гърция” е представена еволюцията на селския туризъм в България и Гърция. Проф. д-р Захари Стайков – икономист и социолог е основоположник на един от първите проекти за селски туризъм в България. Той сформира екипи в началото на прехода (1990 г.), разработва модел и социологическо изследване на тема „Възможности за пазар в България за селски и аграрен туризъм като част от европейската верига”⁶, разяснява и популяризира същността и предимствата на селския туризъм и като фактор за развитие на българското село. В резултат на усилията на проф. Захари Стайков на 14 февруари 1995 година в град Бяла Черква се създава Българската асоциация за селски и екотуризм (БАСЕТ) - неправителствена организация с основна цел „развитие на селския и екологичен туризъм в неурбанизираните райони на България на основата на цялостното подобряване на състоянието им,,.

Важен стимулиращ момент за развитието на селския туризъм изиграва и приемането на Закон за туризма, които в различните си редакции, поставя основите за правното му регламентиране. Законът за туризма в България, приет на 01.10.2002 г. (с изменения от 13.03.2009, 01.01.2011 г.) в глава първа, чл.3, ал.4, регламентира видовете туризъм, като в точка 6 се въвежда и селският туризъм като вид туризъм.

Като първа, значителна инициатива в сферата на селския туризъм в Гърция може да се приеме програмата на Гръцката организация по туризъм (Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού, ΕΟΤ) за опазване и оползотворяване на ресурсите на традиционните селища (1975 г.) и по-специално с Регламент 2328/91. Първите сериозни стъпки в развитието на селският туризъм в Гърция се предприемат през 1983 година с отпуснатите от Министерството на земеделието на субсидии за построяването на селски туристически обекти. Тази помощ е продължила с Регламент 797/85 на Европейската общност, като е допълнително подсилена от втория пакет на Делор.

Програмата „Лидер” даде нов смисъл за развитието на селския туризъм в Гърция, което бе съпроводено и със стабилни инвестиции. На базата на тази

⁶ Драганова М., (2007): Институт по социология при БАН, „Вместо предисловие” Доклад на научна теоретична конференция на тема ”Село и туризъм” 20.06.2006, аля press, София, стр. 22.

програма бяха създадени местни инициативни групи, които се ангажираха с прилагането им на местно ниво.

Политиката на Европейския съюз, чрез Европейския фонд за развитие на селските райони за периода 2007-2013 година е насочена към насърчаване развитието на селския туризъм. Основната задача, която се поставя е да се постигне паралелно развитие на дейности насочени главно към социално и икономическо съживяване на селските райони с насърчаването на алтернативните форми на туризъм, на местното селскостопанско производство, на търговията на традиционни продукти и опазването на природното и културно наследство.

В точка втора „Ресурсна обезпеченост на селския туризъм по поречието на реките Струма и Места”, се представя класификацията на туристическите ресурси. Според М. Воденска, Ц. Тончев, М. Рибов, Н. Апостолов, Г. Георгиев и др. туристическите ресурси могат да бъдат поделени на две основни големи групи – природни туристически ресурси и антропогенни туристически ресурси. Природните ресурси са резултат от дейността на самите природни сили и взаимодействия и зависят от природните закономерности⁷ или както посочва Н. Апостолов „те представляват обекти и явления от природната среда, които са атрактивни за туристите”⁸. Мнозинството от авторите, разглеждащи тази тематика, посочват за компоненти на природните туристически ресурси релефът, климатът, водите, растителния и животинския свят.

Според Н. Апостолов и Г. Георгиев⁹ антропогенните ресурси са обекти и явления, плод на човешката дейност, притежаващи туристическа атрактивност. Те се подразделят на културно-исторически, делови и изкуствени.

Също така в настоящата точка са разкрити и ресурсните особености на разглежданите три региона за селски туризъм – област Благоевград и регионалните единици Серес и Драма.

Благоевградска област заема Югозападната част на територията на България. Разположена е между Кюстендилска, Пазарджишка и Смолянска област,

⁷ Воденска М. (2007): Основи на туризма, изд. „МАТКОМ”, София, стр.69.

⁸ Георгиев Г., Апостолов Н., (2006г.): Туристически ресурси, Университетско издателство „Неофит Рилски”, Благоевград, стр. 16л

⁹ Георгиев Г., Апостолов Н. (2006): Туристически ресурси, Университетско издателство „Неофит Рилски”, Благоевград, стр. 416.

на юг граничи с Гърция, а на запад с Бивша югославска република Македония. Общата ѝ площ е 6 449 кв.км¹⁰ и се характеризира с голямо разнообразие на теренни форми - релефът е от високопланински до котловинен – тук се намират някои от най-красивите планини на България - Рила, Пирин, Родопите. Поземления ресурс в областта е ограничен. Обработваемата земя заема едва 13,2% от общата площ, което е само 2% от обработваемата земя на България.

Благоевградската област е с богато културно-историческо наследство¹¹. Заради благоприятното географско разположение околностите са обитавани от най-дълбока древност и е истинска съкровищница на археологически, архитектурно-художествени и исторически паметници от Античността, Средновековието и Възраждането.

Традициите в региона са едно нравствено послание от миналото към настоящето, една странна смесица от езичество, християнство и съвремие. Фолклорът, народните обичаи и традиционните празници в региона имат неповторим облик.

Регионалната единица Драма е заобиколена от планинската верига на Родопите, планините Орвилос, Меникио, Пангео и Лекани. В планинското си многообразие съдържа най-значимите горски екосистеми в Европа. В доклад на ЮНЕСКО районът на Драма заема едно от челните места в списъка с пейзажи, характеризиращи се с рядка природна красота, с гората Елатия от 77 328 дка, една от най-богатите девствени гори в Европа.

В закътаните села по течението на реката се сливат минало и настояще – една плетеница от култури, традиция и съвременност. Посещавайки музеите, църквите, древните храмове и крепости (виж. Табл. 3.2), туристът може да се запознае с културата, бита и историята на Драма, чието начало е от средата на 6-тото хилядолетие пр.н.е.

Регионална единица Серес се намира в северна Гърция, и административно се води към децентрализираното управление на Македония и Тракия, регион на Централна Македония.

¹⁰ „Областна администрация Благоевград”, www.bl.government.bg/bg/2010-04-14-07-57-33, (достъпно към 30.01.2012)

¹¹ Симински Й., (2008): Област Благоевград, печат Смилков, стр. 2-14.

От запад до изток се редят броеница от върхове на планинските вериги - Керкини-Белес, Ляйляс, Пангео, Орвилос приютили уникално разнообразие на животни и растения, много от които са защитени видове. Вековните гори от бук, дъб, чинар, бор са убежище на изчезващите от Европа кафяви мечки, вълци, сърни, диви свине. Богатото биологично разнообразие и природни дадености са предпоставка за развитието на конна езда, пешеходни преходи, алпинизъм, зимни спортове. Водните ресурси в региона се формират основно от реката Струма (Стримонас), която в тази си част е много пълноводна, с езерото Керкини, в което зимуват много редки птици, защитени от конвенцията Рамсар и част от „Натура 2000” и с минералните извори в Сидирокастро, Ангистро, Терма. Забележителност представлява пещерата “Алистрати”, където пред очите на посетителя се разкрива един приказен, подземен свят на варовикови форми, изваяни от времето и водата.

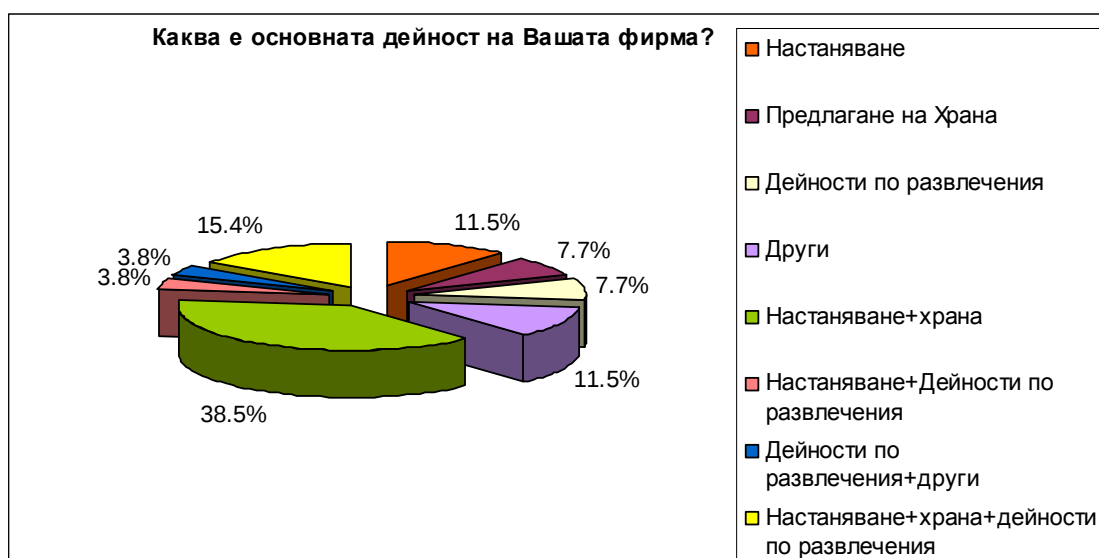
Заселването по днешната р.е. на Серес започва в праисторически времена. Археологическите проучвания разкриват цели селища както древното селище Амфиполис. Керамика, златни венци с листа на маслина поместени в музея са съхранили атмосферата на отминалите дни.

От 1970 година в региона се забелязва един интерес към изучаването и пресъздаването на културните традиции, нрави и обичаи. Така се създават множество културни клубове към които действат самодейни състави.

В трета точка „Специфични особености в предлагането на селския туризъм по поречието на реките Струма и Места” е направено подробно представяне на структурата и характеристиките на **туристическото предлагане**, като за целта са използвани и представени резултатите от специално проведено анкетно проучване сред представители на туристическата индустрия в сферата на селския туризъм от разглежданите региони от двете страни на българо-гръцката граница. Анкетното проучване бе проведено в периода от юни до август 2011 г. и включва 21 анонимно зададени въпроса. Получените попълнени анкетни карти са общо 1278, от които в България са получени 477 и 801 в Гърция.

Относно основната дейност на фирмите в **Област Благоевград** 11,5% от анкетираните предлагат настаняване, 7,7% храна, 7,7% дейности по развлечение и 11,5% други. В графата други са залегнали дейности като производство на сладка и

мед, обществено полезни дейности и дейности свързани с разработването на проекти за трансгранично сътрудничество. Настаняване и храна предлагат 38,5%, настаняване и дейности по развлечения 3,8%, дейности по развлечения и други 3,8%, а съвкупността от настаняване, храна и дейности по развлечения 15,4%. От направеното анкетно проучване е видно, че преобладаващата част от анкетираните (38,5%) предлагат настаняване и храна, което допринася за по-доброто обслужване на потребителите и играе благоприятна роля за изграждането на цялостен туристически продукт.

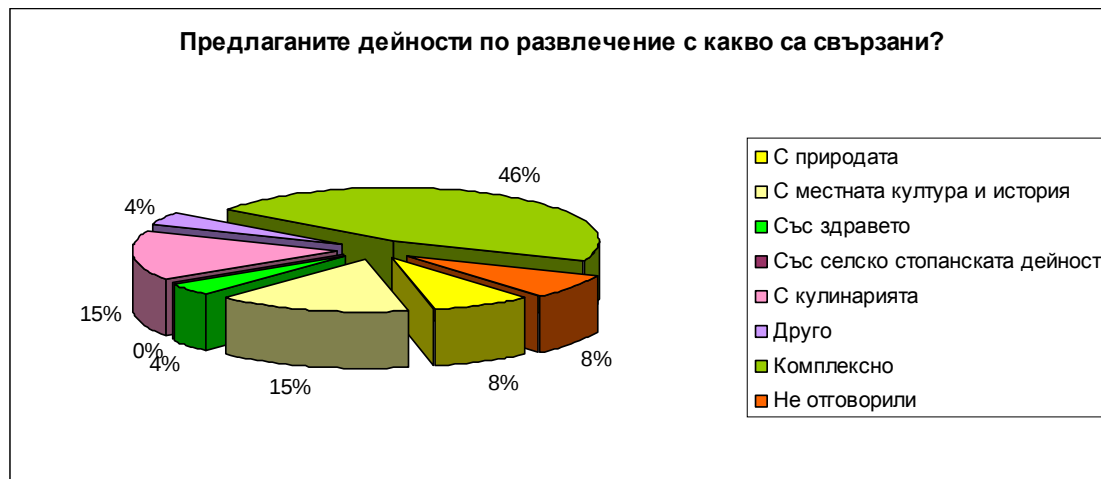
Фиг. 3.1: Основна дейност на фирмите в Област Благоевград

Източник: Кръстева Р. (2011 г.)

Потенциала на българското село се използва ограничено, това се вижда нагледно от резултатите на Фиг. 3.1 според която само 7,7% от анкетираните имат като **основна** дейност предлагането на допълнителни услуги. Концентрираното предлагане е свързано с нощувка и храна. Липсва внедряване на иновационни дейности свързани с природата, селския бит, културно-историческите обекти и събития, придобиването на практически умения.

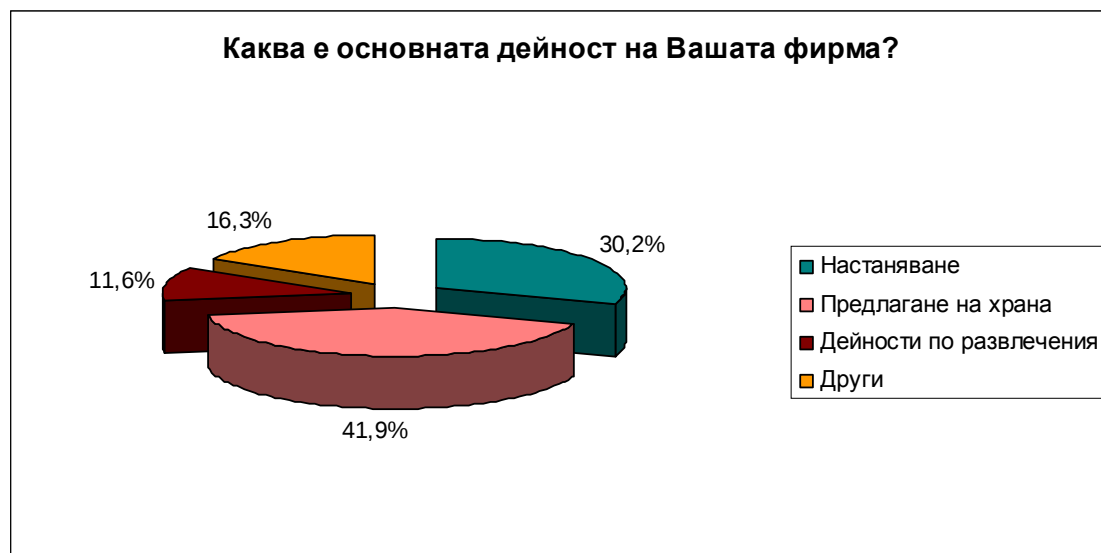
Същевременно проучването разкрива точния обект на дейностите по развлечения. Според Фиг.3.2, 8% от анкетираните предлагат дейности свързани с природата, с местната култура и история 15%, със здравето 4%, с кулинарията 15%. Най-голям процент (46%) от анкетираните предлагат комплексни дейности по

развлечения, които включват компонентите природа, местна култура, история, здраве, кулинария и селско стопанска дейност.

Фиг. 3.2: Предлагани дейности по развлечение в Област Благоевград

Източник: Кръстева Р. (2011 г.)

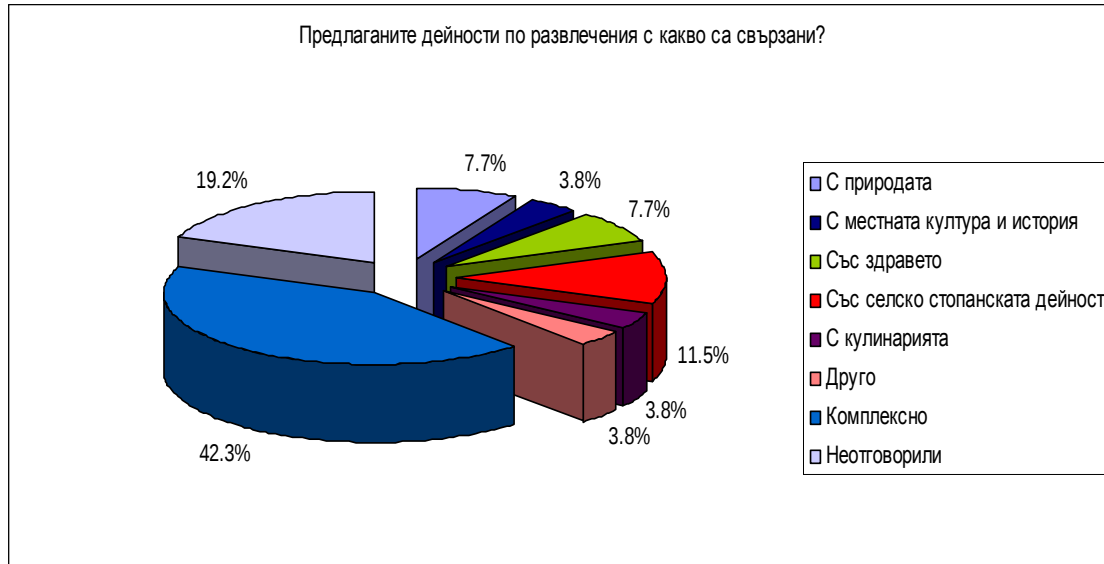

Фиг. 3.3: Основна дейност на фирмите в Регионални единици Драма и Серес

Източник: Кръстева, Р. (2011 г.)

Относно основната дейност на фирмите в **регионалните единици Драма и Серес** 30,2 % от анкетираните предлагат услуги по настаняване, 41,9 % услуги свързани с храненето и само 11.6% от тях предлагат дейности по развлечения. Едно

16,3% от анкетираните заявяват, че имат друга основна дейност, в по-голямата си част са собственици на кафенета.

Фиг. 3.4: Предлагани дейности по развлечения в Регионални единици Драма и Серес

Източник: Кръстева, Р. (2011 г.)

Благоприятен е процента на предлагащите комплексни дейности - 42,3%, включващи в себе си дейности свързани с природа, култура, кулинария, здраве и селско стопанство, което спомага за по-доброто обслужване на посетителя. Останалите фирми предлагат различни дейности, като процентното им съотношение е следното: 7,7% са свързани с природата, 3,8% с местната култура и история, 7,7% със здравето, 11,5% със селско стопанската дейност, 3,8% с кулинарията, 3,8% друго. Процентът на неотговорилите -19,2% не е обезпокоителен, тъй като тази част от анкетираните предлагат само нощувка или само храна, като съществува реална възможност да увеличат доходите си с обогатяването на допълнителните дейности.

От направените аналитични изложения изводите са, че и трите региона (Благоевградска Област, р.е. Драма, р.е. Серес) разполагат с благоприятно географско местоположение, богата природна даденост, разнообразен биоживот, хилядолетно историческо - културно наследство и запазени традиции. Всичко това предлага разнообразни възможности и обуславя развитието на селския туризъм.

И в трите региона съществуват много неоползотворени, неизползвани възможности, които със съдействието на местните и държавни власти и частните предприемачи могат да се превърнат в привлекателни туристически обекти. Необходимо е разработването на нови маркетингови мерки за привличане на посетители, както и един цялостен туристически продукт на ниво регион за селски туризъм.

Един от сериозните проблеми в изследваните райони е застаряването на населението, което затруднява развитието на икономически дейности. Европейският съюз подпомага развитието на тези райони с програми като Сапард, Лидер, които имат за основна задача да постигнат паралелно развитие на дейности за икономическото и социално възраждане на районите, чрез насърчаването на алтернативните форми на туризъм, селскостопанското производство, търговията на традиционни продукти и опазването на природното и културно наследство. Важно е да се спомене, че ниското търсене на селския туризъм от гръцки туристи в самата държава се дължи на факта, че голям процент от населението притежава вили в провинцията (депопулация на селските райони след 1945). Същото явление съществува и в България. Това означава, че особено по-възрастното население не се явява като потенциален клиент, тъй като няма нужда за преоткриване на корените и автентичността на селските райони. Изключения представляват емигрантите, които работещи в чужбина са се откъснали от родните си места и с радост приемат участието в мероприятия и атмосфера, свързана с традициите на собствената си държава.

В четвърта точка „Специфични особености на търсенето на селския туризъм по поречието на реките Струма и Места”, е направено подробно представяне на структурата и характеристиките на туристическото търсене. Представени са резултати от проведено анкетно проучване за индиректно установяване на профила и поведенческите нагласи на туристите.

От Фиг. 3.5, изброяваща множеството разнообразни стоки, услуги и възможности процентните отговори разкриват насочеността **на туристическото търсене в Област Благоевград**- 11,5% традиционно идват тук, 3,8% цените са ниски, 3,8% идвали са по други поводи в населеното място и им е харесало, 7,7%

Фиг. 3.5: Основна причина за избиране на дадените обекти в Област Благоевград

Източник: Кръстева, Р. (2011 г.)

привличат ги културно-историческите забележителности, 3,8% привличат ги спа услугите, 7,7% заради кулинарните предложения, 0% услугите по настаняване и занимаване със селско стопанска дейност отговарят на изискванията на потребителите за селски туризъм, 11,5% заради природните дадености пак 11,5% по друга причина. Основно предпочитания на потребителите са комплексните - 38,5%.

Фиг. 3.6: Основна причина за избора на дадените обекти в Регионални единици Драма и Серес

Източник: Кръстева, Р. (2011 г.)

Съществуват различни алтернативи на потребителското търсене **в проучвания район в Гърция**, 11,5% традиционно идват тук, 3,8% цените са ниски, 3,8% идвали са по други поводи в населеното място и им е харесало, 15,4% привличат ги културно-историческите забележителности, 3,8% заради природните

даденостии, 3,8% привличат ги спа услугите, 3,8% заради кулинарните предложения, 7,7% услугите по настаняване и занимаване със селско стопанска дейност отговарят на изискванията на потребителите за селски туризъм, 11,5% по друга причина. Мнозинството на анкетиранияте -46,2%, отбелязват, че основната причина за избора на даден обект е в зависимост от съчетанието на много фактори.

В Глава Четвърта: “Осигуряване на условия за повишаване на конкурентоспособността и интегрираното развитие на селския туризъм” са представени получените оценки по отделните дванадесет критерии за анализ и оценка на конкурентоспособността за всеки един от трите разглеждани региони, предлагащи селски туризъм. Също така е представена стратегия за повишаване на конкурентоспособността на тези региони, и възможните рискове от реализирането на стратегията.

Точка първа “Анализ и оценка на конкурентоспособността на регионите по поречието на реките Струма и Места в България и Гърция”

Както вече беше посочено в т. 3 на Втора глава, анализът и оценката на разглежданите в настоящия дисертационен труд региони по поречието на реките Места и Струма, а именно област Благоевград, регионална единица Драма и регионална единица Серес, е направен с помощта на обобщени оценъчни таблици. По същество същите представляват оценъчни точкови карти (скор-карти, от англ. език), които позволяват да се проведе експертно проучване сред 30 експерта (по 10 от всеки един от разглежданите региони), представители на туристическата индустрия, местните общности (най-вече неправителствени организации), местните и регионални власти и местните клонове на браншовите туристически организации.

На отделните експерти са предоставени предварително разработени оценъчни точкови карти за попълване, като те от своя страна в последствие се използват за попълване на обобщените оценъчни таблици за отделните региони. При пресмятане на крайните стойности на отделните критерии и показатели, същите се получават като средно-претеглени величини от стойностите, посочени от отделните експерти.

Табл. 4.1. Примерна Оценъчна точкова карта на експерт

Източник: Кръстева Р. (2012 г.)

Име на експерта:, Регион на произход:

Представител на организация:

Вид на организацията: ☐ местни власти; ☐ регионални власти; ☐ неправителствена организация; ☐ местен клон/подразделение на браншова туристическа организация; Период / дата на попълване: От до:2012 г.

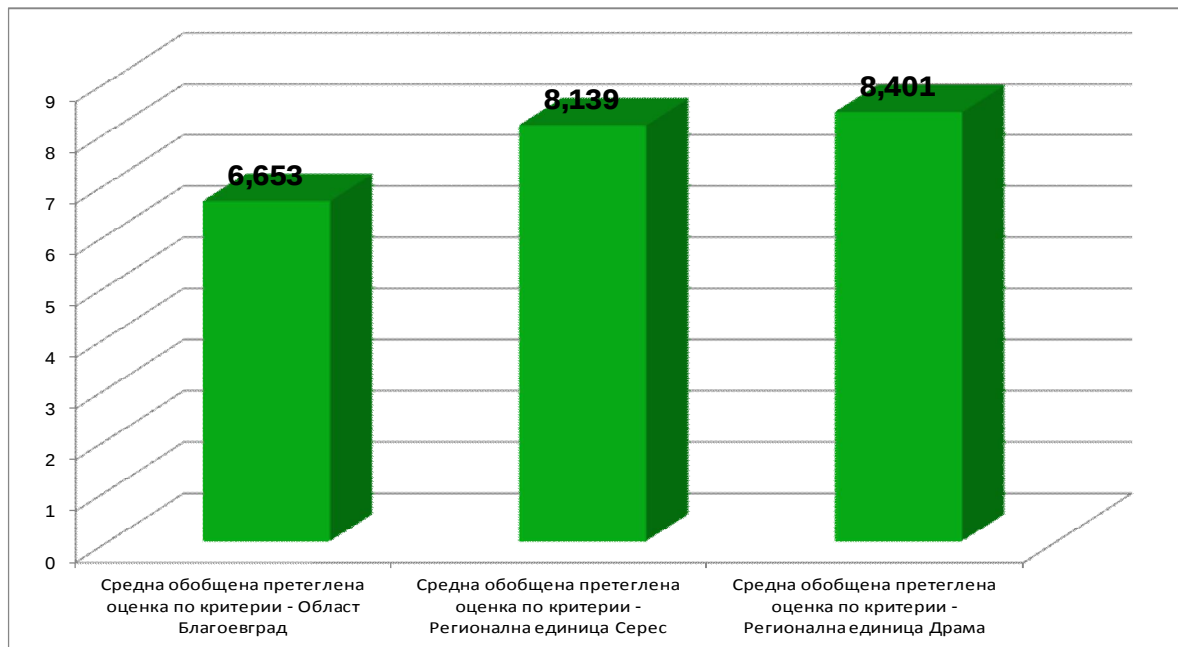
№	Критерии	Област Благоевград			Регионална единица Серес			Регионална единица Драма		
		Коефициент на тежест W	Оценка в бални единици	Обобщена оценка	Коефициент на тежест W	Оценка в бални единици	Обобщена оценка	Коефициент на тежест W	Оценка в бални единици	Обобщена оценка
1.	Туристическа инфраструктура	0,12			0,12			0,12		
2.	Туристическа суперструктура	0,11			0,11			0,11		
3.	Номенклатура и асортимент на предлагания туристически продукт в региона	0,06			0,06			0,06		
4.	Изграден устойчив образ на региона като дестинацията за селски туризъм	0,09			0,09			0,09		
5.	Качество на пребиваването (на употребявания туристически продукт)	0,15			0,15			0,15		
6.	Цена на туристическия продукт	0,12			0,12			0,12		

7.	Обезпеченост с природни туристически ресурси	0,06			0,06			0,0
8.	Обезпеченост с антропогенни туристически ресурси	0,06			0,06			0,0
9.	Състояние и развитие на интелектуалния капитал	0,05			0,05			0,0
10.	Подкрепа за развитие на селския туризъм от страна на публичната администрация в регионите	0,07			0,07			0,0
11.	Развитие на веригата на предлагането	0,05			0,05			0,0
12.	Осигуреност на туристическото развитие със стратегически и планови документи	0,06			0,06			0,0

Необходимо е също така да се отбележи, че коефициентите на тежест в оценъчните точкови карти на експертите също са предварително фиксирани, за да са наясно каква тежест ще имат техните оценки в крайната обобщена оценка. Въз основа на използваните и попълнени оценъчни карти и допълващите ги данни от проведените анкетни проучвания може да се направят обобщени оценки по отношение на конкурентоспособността на трите разглеждани региона.

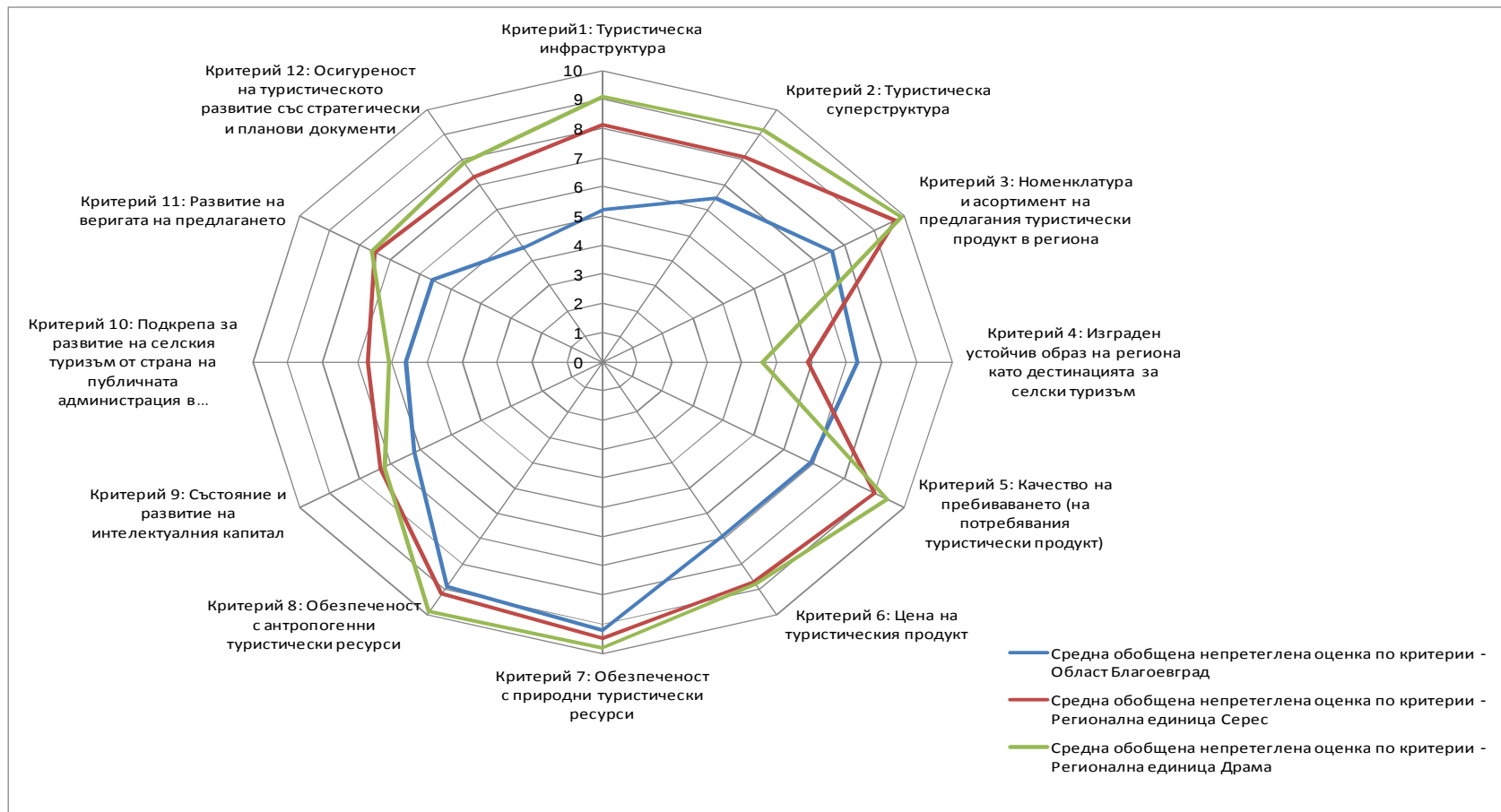
Табл. 4.2 Абсолютни стойности на обобщените коефициенти на конкурентоспособност

Средна обобщена претеглена оценка по критерии - Област Благоевград	Средна обобщена претеглена оценка по критерии - Регионална единица Серес	Средна обобщена претеглена оценка по критерии - Регионална единица Драма
6,653	8,139	8,401

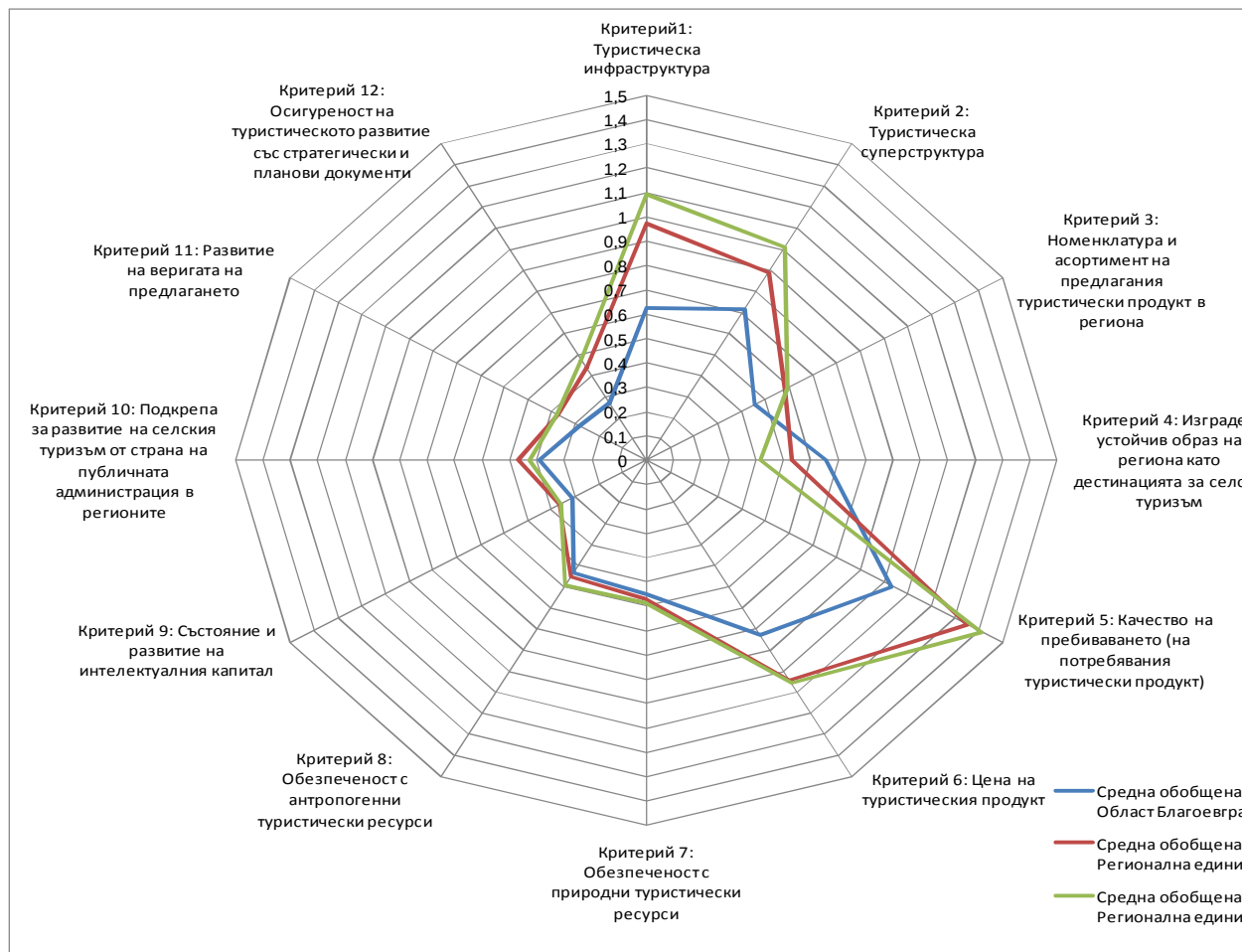

Фиг. 4.1: Абсолютни стойности на обобщените коефициенти на конкурентоспособност

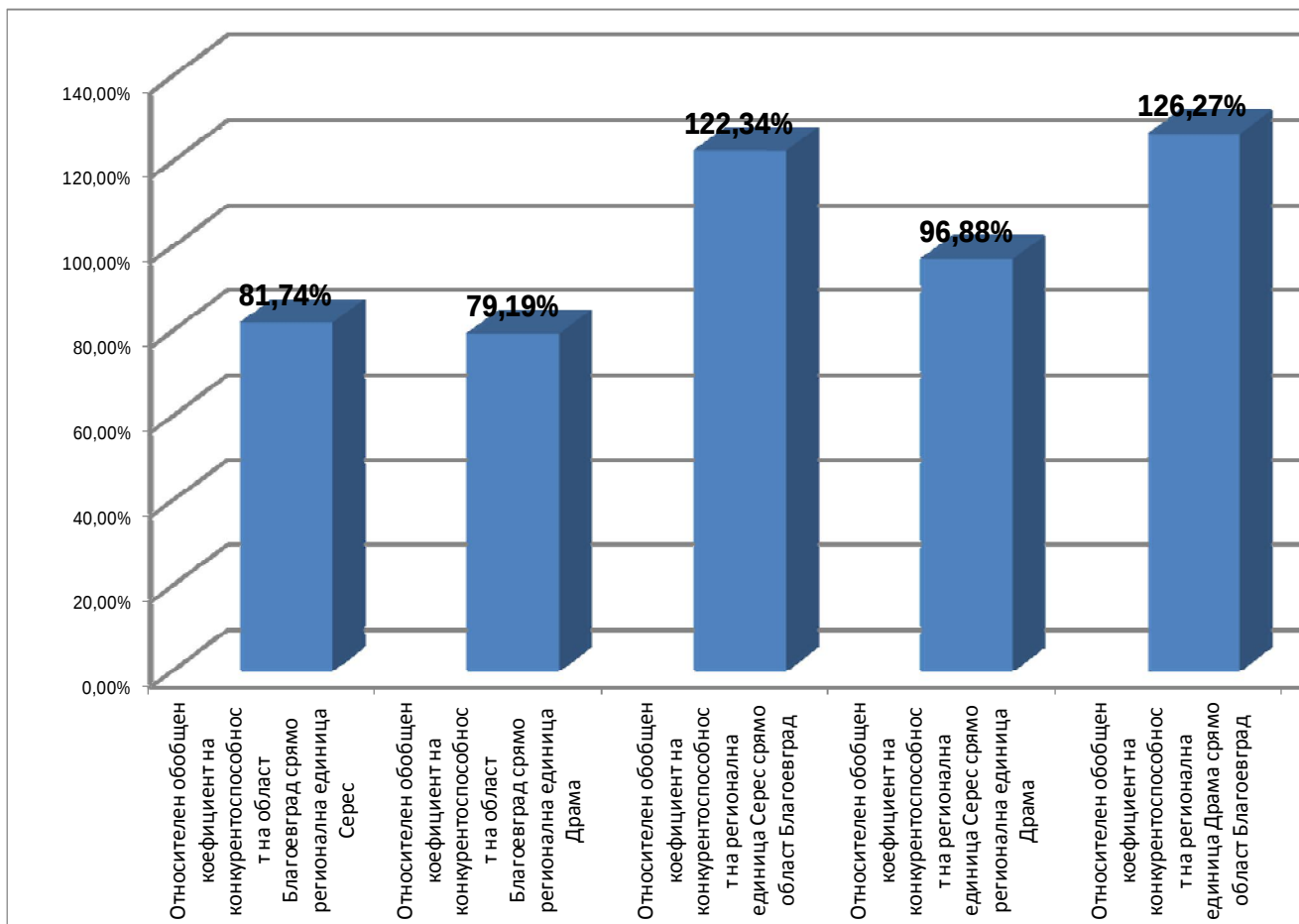
Източник: Кръстева Р. (2012 г.)

Фиг. 4.2: Диамант на развитието (12-лъчева радиална графика) за непретеглените оценки по отделните критерии на оценка за област Благоевград, регионална единица Серес и регионална единица Драма
Източник: Кръстева Р. (2012 г.)

Фиг. 4.3: Диамант на развитието (12-лъчева радиална графика) за претеглените оценки по отделни области Благоевград, регионална единица Серес и регионална единица Драма
Източник: Кръстева Р. (2012 г.)

Фиг. 4.4: Относителни стойности на обобщените коефициенти на конкурентоспособност

Източник: Кръстева Р. (2012 г.)

От представената графична и таблична информация могат да се изведат следните **изводи**:

1.) Съгласно полученото разпределение на стойностите от дванадесетте фасетни радиални графики (Фиг.4.2 и Фиг.4.3) профилът на област Благоевград като регион за развитие на селски туризъм следва профила на развитие на регионална единица Серес и регионална единица Драма, като най-вероятно в случая се касае за времеви лаг в развитието на област Благоевград от 12-15 години. Този лаг се дължи на по-късното започване на развитието на селския туризъм в България (1994-1995 г.) спрямо Гърция (1982-1983 г.).

2.) Единственият критерий, по който област Благоевград като регион, предлагащ селски туризъм, изпреварва развитието на регионална единица Серес и регионална единица Драма е критерият „Изграден устойчив образ на региона като дестинация за селски туризъм” (Фиг.4.3). Това най-вероятно се дължи на по-интензивните маркетингови и рекламни дейности за популяризиране на курортите Банско и Ковачевица.

3.) С най-голям абсолютен коефициент на конкурентоспособност се отличава регионална единица Драма, следвана от регионална единица Серес и област Благоевград (Фиг.4.1), което съответства и на степента на развитието на селския туризъм в тези региони.

4.) Подобна е и оценката, която разглежданите региони за селски туризъм – област Благоевград, регионална единица Серес и регионална единица Драма предоставят при използването на относителните коефициенти на конкурентоспособност.

Точка втора „Стратегия за повишаване на конкурентоспособността чрез координиране на туристическото предлагане”.

Въз основа на направените оценки на регионите, предлагащи селски туризъм по поречието на реките Струма и Места в България и Гърция могат да се изведат и конкретни препоръки за повишаване на конкурентоспособността им. Тези препоръки от своя страна могат да бъдат структурирани и под формата на стратегия за повишаване на конкурентоспособността, като ключов момент в тази

стратегия следва да бъде координиране на туристическото предлагане. Именно по този начин разглежданите региони от двете страни на българо-гръцката граница ще могат да постигнат допълващо и синергетично развитие.

Табл. 4.3: Стратегия за повишаване на конкурентоспособността чрез координиране на туристическото предлагане – подцели

№	СТРАТЕГИЯ ЗА ПОВИШАВАНЕ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА ЧРЕЗ КООРДИНИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКОТО ПРЕДЛАГАНЕ – ПОДЦЕЛИ
1.	„Постигане на координирани съвместни действия”
2.	„Разработване и предлагане на съвместни туристически продукти”
3.	„Подобряване организацията и качеството на предлагания туристически продукт”
4.	„Повишаване посещаемостта на изследваните региони и удължаване на сезона, чрез развитие на разглеждания алтернативен вид туризъм”
5.	„Подобряване на рекламната и комуникационна политика на регионите, предлагащи селски туризъм”
6.	„Подобряване на дистрибуционна политика на регионите, предлагащи селски туризъм”
7.	„Подпомагане на общите усилия за икономическо развитие и повишаване на заетостта”

Източник: Кръстева, Р. (2012)

Основната стратегическа цел е повишаване на конкурентоспособността чрез координиране на туристическото предлагане в трите региона. Дори само 1% от пътуванията в чужбина с лична цел да бъдат заместени с пътуване в страната ще повиши заетостта на настанителната база в България с 0,35% и би означавало увеличаване на разходите за туризъм с над 7 млн. лв или с 0,26%¹². А какво би станало ако един цялостен туристически продукт, който предлага настаняване (и не само) и в двете страни привлече 10% или 20% от пътуванията в чужбина?

Очакваните основни резултати от реализирането на стратегията са повишаване на конкурентоспособността на Област Благоевград, Регионална единица Серес и Регионална единица Драма като дестинации за селски туризъм, развитие на местните икономики, задържане на местните жители по родните им места и привличане на нови, повишаване на заетостта.

Трета точка “Възможни рискове за реализиране на стратегията за повишаване на конкурентоспособността на регионите, предлагащи селски туризъм” се спира на възможните рискове, които могат да застрашат реализацията на горепосочената програма за повишаване на конкурентоспособността чрез координиране на туристическото предлагане. Освен да бъдат идентифицирани рисковете са оценени по отношение на тяхната големина, като за целта е използвана десетбална оценъчна скала. Като основание за така получената оценка на рисковете е използвано мнението на експертите използвани за оценка на регионалните различия и конкурентоспособността на област Благоевград и регионалните единици Серес и Драма.

Заклучение

Социалните и икономически промени в района и света налагат неизбежно международният туристически пазар на бъдещето, който се характеризира от предлагането и развитието на алтернативните видове туризъм. Ефектът от предлаганите в настоящия дисертационен труд управленски решения и инструментариум за съвместното развитие на селския туризъм от Област Благоевград, Регионална единица Серес и Регионална единица Драма, се очертава

¹² Асенова М.и ко, Наръчник на туристическия бизнес, как да привличаме и обслужваме български туристи?, Ти Ди Джи принт, София, стр.25.

да бъде положителен. Очакваните основни резултати чрез реализирането на предложената стратегия за повишаване на конкурентоспособността на представените региони са развитие на местните икономики, задържане на местните жители по родните им места и привличане на нови, повишаване на заетостта.

Тревоги и замисъл винаги ще има. Дадените субсидии част от добре програмираната национална и местна политика за туризма ли са или просто искат да допринесат на усвояването на ресурси? „Използват” ли се ефективно културните и природни паметници на селските райони за привличане на туристопотоци? Има ли признаци на организационна мобилност на предприемачите в селските райони, които да подкрепят усилията на държавата за качество на услугите?

Критично за успеха на предлаганите в настоящия дисертационен труд управленски решения и инструментариум в полето на селския туризъм е систематичното проучване на туристическия пазар и идентификацията на туристическите групи-цели, които е възможно да бъдат привлечени на основа на характеристиките на всеки регион. Както и преодоляването на старомодните, етнически и политически нагласи и вземането на смели решения за защитата на историческия, естетическия, културния, архитектурния и екологичния профил на селските райони както и създаването на един съвместен селско-туристически продукт от двете страни на границата. Нужно е местните жители и власти да намерят баланса между туристическото търсене и капацитета на селските райони, със стремеж за високо качество и професионализъм на туристическата дейност съчетани със запазване на автентичния облик и екологично чистата среда на изследваните селски региони.

III. НАСОКИ ЗА БЪДЕЩА ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКА РАБОТА

Актуалността и широкото приложно поле на разгледаните в дисертационния труд въпроси предопределят основните насоки за допълнителни проучвания по настоящата тема. Те могат да се очертаят в следните направления:

1. Да се разшири и доразвие предложената стратегия за повишаване на конкурентоспособността на регионите за селски туризъм чрез координиране на туристическото предлагане.

2. Да се проследат и анализират резултатите от реализирането на стратегията за повишаване на конкурентоспособността в Област Благоевград, Регионални единици Драма и Серес.
3. Спрямо изводите изведени от прилагането на стратегията за повишаване на конкурентоспособността, да се предложат нови цели.

VI. СПРАВКА ЗА НАУЧНИТЕ ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Обобщени са научните резултати в чуждестранната и българска литература, посветена на теоретичните въпроси на регионалното развитие на селския туризъм.
2. Предложен е модел на взаимодействие на заинтересованите страни от развитието и функционирането на селския туризъм.
3. Адаптирани са разработените от проф. Рибов методи за комплексна оценка на качеството за нуждите на оценката на регионалните особености и конкурентоспособността на регионите, предлагащи селски туризъм.
4. Разработен е модел за анализ, оценка и повишаване на конкурентоспособността на отделните региони и туристически дестинации за селски туризъм.
5. Направен е опит и за разработването на програма за повишаване на конкурентоспособността чрез координиране на туристическото предлагане.
6. Въз основа на направените анализи на ниво регион са идентифицирани и оценени основните рискове пред реализирането на предлаганата програма за повишаване конкурентоспособността на регионите.

V. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ СВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Георгиев Г., Руска Божкова. (2009). Some features and problems in the development of rural tourism in Greece. В сп. "Икономика и управление", ЮЗУ "Неофит Рилски", Стопански факултет, кн.3, сс. 64 – 77.
2. Руска Божкова. (2010). Rural Tourism in North Greece. Доклад представен на първата международна конференция за докторанти "Икономика, Мениджмънт и Туризмът", Дюни, България, 18-20.06.2010 г.
3. Руска Божкова. (2010). Typology of rural tourism in Greece according to the character of the touristic product. (под печат). Доклад представен на VI Международна научна Конференция по туризъм, 1- 4.07.2010г. гр. Атина, Гърция.
4. Руска Кръстева. (2011). Development of corporate structure of rural tourism in the municipality of Gotse Delchev and peripheral unit of Drama. Доклад представен на втората Международна научна конференция за Докторанти „Икономика, Мениджмънт и Туризмът“, Дюни, България, 6-8.05. 2011 г.
5. Руска Кръстева. (2011). Rural tourism in Bulgaria-features, examples and tendencies for development. Доклад представен на Международната научна конференция „Туризмът в епохата на несигурността“ от 27.04.2011г. до 01.05.2011г. остров Родос, Гърция.
6. Руска Кръстева. (2011). Traditions in modern world – terminus a quo for rural tourism in the area around river Struma-Strymonas, Доклад представен на Международна Научна Конференция „Културен коридор София-Охрид-Културен туризъм без граници“ от 06.07.2011 г. до 10.07.2011 г., гр. Кюстендил, България и гр. Охрид, Бивша югославска република Македония.

Накрая бих искала да изкажа благодарността си на всички, които ми помогнаха за разработването на настоящия дисертационен труд. Специални благодарности поднасям на научния си ръководител доц. д-р. Преслав Димитров, за безценната му подкрепа и за вниманието с което се отнесе към настоящата разработка. Също така бих искала да подчертая важността на съветите, които съм получила от пр. д-р Манол Рибов. Изрично бих искала да изкажа благодарностите

си и към проф. д-р. Георги Георгиев и доц. д-р Мария Станкова за богатия литературен материал, който ми бе безкрайно полезен.

За помощта им относно провеждането на анкетните проучвания от българска страна бих искала да изкажа благодарността си на представителя на туристическа агенция «Алфа тур» Здравка Чимева, на Главния специалист в отдел «Туризм, Услуги и категоризация» от Община Благоевград Петър Кръстев, на Председателя на Бизнес Инкубатора на г.Гоце Делчев Росица Джамбазова, на секретаря на Читалище «15.09.1903г.» г.Разлог Катерина Харизанова, на Председателя на Винената Партия на Община Симитли Иван Лулейски и от гръцка страна на зам. Кмета по културните дейности на Община Драма и Председател на сдружение «Госпожи на град Драма» Алики Циамура, на представителя на Регионална единица Драма Алкис Пападимитриу, на представителя на Асоциацията на търговците в град Драма Елефтерия Павлиду, на Председателя на центъра за бизнес иновации на град Серес Стелиос Саривасилис, на Председателя на Сдружението на хотелиерите и ресторантьорите на град Серес Параскевас Каракарас и на служителите на общинската фирма за Развитие на Регионална единица Серес.

Накрая бих искала да благодаря на семейството си за безкрайната подкрепа и на Бог за силите, които ми даде за завършването на настоящия дисертационен труд.

докторант Руска Кръстева